

TUDOMÁNY ÉS MŰVÉSZET A JOGI SZABÁLYOZÁS ÚTVESZTŐJÉBEN II.

DOI: 10.25116/kozelitesek.2022.2-3

1. Bevezetés

A Közelítések 2020/2. számában megjelent – azonos című – tanulmány a művészet, a tudomány és a jog neuralgikus metszéspontjait, konkrétan a tudományos művek jogi védelmének, valamint a védelem alatt álló művek megengedett (tudományos) kutatásának és szabad felhasználásának kérdéseit járta körbe a szellemi tulajdonjogok közé tartozó szerzői jogi szabályozás szemszögéből. A téma továbbgondolásának, folytatásának az ad apropót, hogy az Országgyűlés 2021. április 27-én elfogadta a szerzői jogról szóló 1999. évi LXXVI. törvény (Szt.) és a szerzői jogok és a szerzői jophoz kapcsolódó jogok közös kezeléséről szóló 2016. évi XCIII. törvény (Kjkt.) jogharmonizációs célú módosításáról szóló 2021. évi XXXVII. törvényt. A 2021. június 1-jétől hatályba lépő jogszabály a hazai jogalkalmazói tapasztalatokból kiindulva jelentős lépéseket tett a magyar szerzői jogi törvény modernizációja irányában. Ennél azonban sokkal fontosabb, hogy az európai uniós szerzői jogi reform két legfrissebb – és legnagyobb hatással bíró – elemének magyarországi implementációjára is e jogszabály révén került sor. A NetCab (vagy SatCabII) irányelv⁵⁷ célja az analóg televíziózást kiegészítő online közvetítések szerzői jogi kérdéseinek rendezése, míg a 2019/790 irányelv (CDSM irányelv)⁵⁸ átfogó jelleggel törekszik az Unió szerzői jogi szabályait a digitális korhoz igazítani a szerzői jog által védett tartalmak felhasználása és megosztása terén.⁵⁹

A CDSM irányelv e cél elérését négy rendelkezéscsoport révén biztosítja:

- a szerzői jogi kivételek és korlátozások digitális és határon átnyúló felhasználásokhoz igazítása;
- az engedélyezési gyakorlatok fejlesztése és a tartalmak szélesebb körben hozzáférhetővé tételére irányuló intézkedések bevezetése;
- a szerzői jogok szempontjából jól működő piac megteremtését célzó intézkedések bevezetése;
- szerzők és előadóművészek helyzetének erősítése.

---

⁵⁶ Dr. Kiss Zoltán Károly PhD óraadó oktató, Milton Friedman Egyetem

⁵⁷ A műsorszolgáltató szervezetek egyes online közvetítéseire, valamint televíziós és rádiós műsorok továbbközvetítésére alkalmazandó szerzői jogok és szerzői joggal szomszédos jogok gyakorlására vonatkozó szabályok megállapításáról, valamint a 93/83/EGK tanácsi irányelv módosításáról szóló, 2019. április 17-i (EU) 2019/789 európai parlamenti és tanácsi irányelv.

⁵⁸ Az Európai Parlament és a Tanács 2019. április 17-i (EU) 2019/790 irányelve a digitális egységes piacon a szerzői és szomszédos jogokról, valamint a 96/9/EK és a 2001/29/EK irányelv módosításáról (CDSM irányelv).

⁵⁹ Lábod Péter: Szerzői jogi „user-szabadságok” a globális tartalmegosztó platformokon, *In Medias Res*, 2021. július 1., <https://media-tudomany.hu/archivum/szerzoi-jogi-user-szabadsagok-a-globalis-tartalmegoszto-platformokon/>

Az irányelv egyes cikkeinek, különösen a „linkadó” és „cenzúragép” néven elhíresült új szabályok elfogadását [hosszú viták előzték meg](#), amelyek során egymásnak feszültek az óriás techcégek, a médiavállalatok, a szabad internet védelmezői és a zeneipar szereplői. Ezzel szemben a CDSM irányelvnek számos olyan pontja van, amit nagy egyetértéssel fogadtak el: a reform megkönnyíti a jogvédett tartalmak felhasználását a digitális és online oktatásban, a digitális közkeincsek védelmét vagy a kutatási célú szöveg- és adatbányászatot.⁶⁰

A szabad véleménynyilvánítás mint kommunikációs alapjog, ezen belül a kreatív tartalmakkal történő kommunikáció szükséglete gyakran kerülhet összeütközésbe az alapvetően az engedélyek rendszerén alapuló szerzői joggal a tartalommegosztó platformokon. E konfliktusok feloldása kapcsán játszanak kulcsszerepet a szabad felhasználások, hiszen céljuk épp a szerzői jogok és a felhasználói, vagyis *user* érdekek (egyes jogértelmezések alapján – mint láttuk – egyenesen jogok) közötti megfelelő egyensúly megteremtése. Ennek feladata értelemszerűen a jogalkotóra, kikényszerítése pedig (jogvita esetén) a jogalkalmazó szervekre hárul.

A CDSM irányelv (70) preambulumbekzdése szerint a felhasználók számára a szövegidezés, kritika, ismertetés, karikatúra, paródia vagy utáncat (*pastiche*) céljára készített tartalmak feltöltését és hozzáférhetővé tételét kell lehetővé tenni, mivel ez különösen fontos az Európai Unió Alapjogi Chartájában⁶¹ foglalt alapvető jogok – különösen a véleménynyilvánítás szabadsága és a művészet szabadsága –, valamint a tulajdonhoz, többek között a szellemi tulajdonhoz való jog közötti egyensúly megteremtése érdekében. E konkrét szabad felhasználási esetek tagállami bevezetését ezért a 17. cikk által érintett körben kötelezővé is teszi az irányelv, a platformoktól pedig elvárja, hogy az említett célból védett felhasználások támogatása érdekében működtessenek hatékony panasztételi és jogorvoslati mechanizmusokat.⁶²

Az alábbiakban a CDSM irányelvnek, illetve az ennek átültetésével elfogadott hazai törvénymódosításnak csak ez utóbbi, vagyis a platformvilágban is nagy szerepet játszó új szabad felhasználási esetköreit tekintjük át. Az elemzés elsősorban nem a szerzők és más jogosultak, hanem a kedvezményezettek (főként a kulturális örökségvédelmi intézmények, oktatási intézmények, kutatóhelyek) nézőpontjára fókuszál, tekintettel arra is, hogy a szerzői jog primátusát hangsúlyozó uniós jog egyes értelmezőinek szemében a szabad felhasználási esetek immár *user* jogoknak minősülnek. A „copyleft” követői szerint a szabad felhasználások új fajtái jöttek létre, amelyek valójában nem is tekinthetők kivételeknek, hanem „felhasználói jogoknak” („users’ rights”), vagyis olyan „jogoknak”, amelyek a szerzői jog hagyományos normáival szemben, azokhoz képest „externalitásokként”, közvetlenül bizonyos alapjogokra támaszkodnak. A „copyleft” elmélettel szemben viszont az igazság

60 Bodnár Zsolt: Az igazságos internetet tűzte zászlajára, de a szabad internet halálát okozhatja az EU új szerzői jogi reformja, *Qubit*. 2021. 06. 10., <https://qubit.hu/2021/06/10/az-igazsagos-internetet-tuzte-zaszlajara-de-a-szabad-internet-halalat-okozhatja-az-eu-uj-szerzoi-jogi-reformja>

61 2016/C 202/02

62 Lábodny: i. m. (3. lj.)

az, hogy a szerzői jog ott, ahol ez indokoltnak bizonyult, mindig megfelelő egyensúlyt volt képes kialakítani a többi emberi joggal és a közösségi érdekekkel kivételek és korlátozások formájában, ide értve az ezt szolgáló „háromlépcsős-teszt” általános szabályait is.⁶³

2. A „háromlépcsős” teszt jelentése és jelentősége

A szerzői jog lehetővé teszi bizonyos esetekben a védett művek felhasználását anélkül, hogy ahhoz a szerző engedélye, illetve díj fizetése kötelező lenne. Az ilyen felhasználások a szabad felhasználások, amelyek szigorú feltételekhez kötöttek. Így csak olyan mű eshet szabad felhasználás körébe, amelyet már nyilvánosságra hoztak, pl. internetre feltöltöttek, vagy újságban, könyvben közzétették. Ezen a feltételen kívül az ún. „háromlépcsős” tesztet is figyelembe kell venni. A háromlépcsős teszt a szabad felhasználás határát jelenti, azaz a korlátok korlátját („*limit to limitations*”), amely a jogosultak és a felhasználók érdekei közötti egyensúly kialakítására törekszik.⁶⁴

A szerzői jogi védelemből kizárt szellemi teljesítményekkel szemben a szabad felhasználás minden esetben kötelező feltételei a nemzetközi szerzői jogi szerződésekben⁶⁵ és az uniós jogban⁶⁶ gyökerező „háromlépcsős” tesztben öltönek testet, amely szerint a szabad felhasználás akkor megengedett és díjtalan, ha az:

- nem sérelmes a mű rendes felhasználására és indokolatlanul nem károsítja a szerző jogos érdekeit;
- megfelel a tisztesség követelményeinek;
- nem irányul a szabad felhasználás rendeltetésével össze nem férő célra.⁶⁷

A háromlépcsős teszt lényege az, hogy e védelmi szint áttörésének mindenki számára elfogadott elveit meghatározza. Eszerint a szerzői jogok érvényesülésével szembeni kivétel vagy korlátozás jogalkotó általi megállapítására csak különleges esetekben van mód, és csak akkor, ha ez nem áll ellentétben a mű rendes (szokásos) felhasználásával, és nem károsítja indokolatlanul (vagyis az adott szabad felhasználás által indokolható mértéken túlmutatóan) a jogosult jogos érdekeit. Egy gyakorlati példával megvilágítva: olyan szabad felhasználás bevezetésére nincsen mód, amely különbségtétel nélkül minden *user* számára lehetővé tenné az öt percnél nem hosszabb zenei videók feltöltését az internetre.⁶⁸

Az egyes lépcsőfokok tartalmának meghatározása és tartalommal való megtöltése értelemszerűen az Európai Bíróságra (EUB) és a nemzeti bíróságokra hárul. Ettől függetlenül, a probléma gyökere onnan indul, hogy nem tisztázott, kik a címzettjei az irányelvben foglalt három lépcsős tesztnek:

63 Ficsor J. Mihály: *Időzavarban fogant észrevételek a DSM és SatCab Irányelvek átültetését szolgáló törvénytervezetre*, 2022. 09. 24., <http://www.copyrightseesaw.net/en/papers>

64 L.: <https://nws.niif.hu/ncd2008/docs/ehu/136.pdf>

65 Berni Uniói Egyezmény (BUE), TRIPS Egyezmény, WIPO Szerzői Jogi Szerződés, WIPO Hangfelvételekről szóló Szerződés

66 Elsősorban az Európai Parlament és a Tanács 2001. május 22-i 2001/29/EK irányelve az információs társadalomban a szerzői és szomszédos jogok egyes vonatkozásainak összehangolásáról (Infosoc irányelv).

67 Sztj. 33. § (2) bek.

68 Lábodny: i. m. (3. lj.)

a tagállami jogalkotó, vagy a tagállami bíróságok? Az előbbi mindenképpen, az Infosoc irányelv átültetéséből eredő kötelezettség miatt, viszont nem egyértelmű, hogy ez a tagállami bíróságokra miként vonatkozik. Ráadásul az egyes lépcsőfokok értelmezésének kereteit is nagyban befolyásolhatja az, hogy mely dimenzióban helyezzük el a tesztet. Az ACI Adam-ügyben⁶⁹ például az Európai Bíróság az első lépcsőfokot teljes egészében kihagyta az elemzéséből. Ebből arra a következtetésre is lehetne jutni, hogy az InfoSoc-irányelv majdnem zárt kivételi listáját önmagában különleges eseteknek tekinti. Tehát a kritérium nem az egyes kivételek és korlátozások esetében érvényesülő normatív feltétel. Ennek azonban mind az ACI Adam-ügy, mind pedig a további ítéletek ellentmondanak (így viszont továbbra is kérdés marad, hogy miért hagyta ki az érvelésből ezt a lépcsőfokot a bírói fórum).⁷⁰ Elsőre úgy tűnhet, hogy a tisztesség és a rendeltetésszerű joggyakorlás mint kiegészítő „lépcsőfokok” beiktatásával a magyar jogalkotó a szabad felhasználással élni kívánó felhasználók lehetőségeit az uniós szinten irányadó keretekhez képest némileg tovább szűkítette. Ennek az előírásnak ugyanakkor gyakorlati jelentősége nem nagyon van, mivel az ACI Adam-ügyben éppen ugyanerre a következtetésre jutott a magáncélú másolás kapcsán, vagyis a tisztesség és a rendeltetésszerű joggyakorlás követelménye az eredeti teszt alapján is érvényesült.

A teszt gyakorlati jelentősége abban foglalható össze: ahhoz, hogy a konkrét felhasználás a magyar szerzői jog alapján szabad felhasználásnak minősüljön, önmagában nem elegendő a törvényben foglalt szabad felhasználási eset mint formális tényállás követelményeinek való megfelelés, hanem az adott felhasználásnak az Sztj.-ben foglalt háromlépcsős teszt követelményeinek is meg kell felelnie.⁷¹

A szabad felhasználásokkal kapcsolatban további két körülményt kell kiemelni. Az egyik az, hogy a hazai bíróságoknak nincs lehetőségük az Sztj.-ben felsorolt szabad felhasználási esethez nem köthető cselekményt akár valamely alapjogra hivatkozással a szabad felhasználás körébe tartozónak minősíteni. Magyarországon tehát nem él az angolszász jogrendszerben bevett *fair use* doktrína, vagyis – a szerzői jogi törvényben konkrétan körülírt szabad felhasználási eseten alapuló felhatalmazást nélkülöző – alapjogi mérlegelés nem vezethet szabad felhasználás megállapításához. A másik fontos szempont, hogy a szabad felhasználási esetek főszabály szerint csak a vagyoni jogok érvényesítése alól adnak felmentést, a személyhez fűződő jogokat (a mű nyilvánosságra hozatalához fűződő jog, névviselés joga, a mű integritásának védelme) nem korlátozzák. Mint látni fogjuk, a paródia kapcsán bevezetett új szabad felhasználási esetkör kapcsán ezt az alapelvet áttöri a jogalkotó, hiszen a paródia egyik lényeges vonása éppen az, hogy az eredeti szerző nevének feltüntetése nélkül és a mű formai és tartalmi egységének meghaladásával (lényegében eltorzításával) rá lehessen ismerni a parodizált műre.

69 C-435/12

70 Hajdú Nóra: *Hogyan értelmezi az EuB a háromlépcsős tesztet?* Copyright 21, 2015. július 16., <https://copy21.com/2015/07/hogyan-ertelmezi-az-eub-a-haromlepcsos-tesztet/>

71 Lábodý: i. m. (3. lj.)

Ehhez kapcsolódik, hogy a mostani törvénymódosítással az Szt. visszatért az eredeti koncepciójához, amellyel a művek megváltoztatásának nagyobb teret enged. A 2013. és 2021. közötti szöveg ketős tényállása ugyanis minden eltorzítással és megcsonkítással szemben védelmet biztosított az egyéb becsületre vagy jóhírnévre sérelmes visszaélés mellett, ami életszerűtlen védelmet eredményezett. Ezért most már az integritássértő tényállások mindegyikének feltétele, hogy a szerző becsületére vagy jóhírnevére nézve sértő legyen, ennek hiányában ugyanis nem beszélhetünk a szerzőre nézve jogelenes megváltoztatásokról.⁷² Ez a kiigazítás, visszarendeződés a személyhez fűződő jogok egyfajta szűkítéseként is értelmezhető, aminek a szabad felhasználások kapcsán is jelentősége van: a művek, műrészletek megváltoztatásával járó szabad felhasználási eseteknél (karikatúra, paródia vagy stílusutánezat) alapvető jelentősége lehet a műintegritáshoz fűződő jog terjedelmének.⁷³

3. Az új szabad felhasználási esetkörök

A törvénymódosítás általános jelleggel rögzíti, hogy a szabad felhasználás szerződéssel vagy egyoldalú jognyilatkozattal való kizárása vagy korlátozása semmis, ideértve azt az esetet is, ha a szerző a felhasználás vonatkozásában megfelelő díjazásban részesül. A módosítás értelmező rendelkezéseket vezet be a szabad felhasználás körében, így definiálja az iskolai oktatás célját szolgáló felhasználást, a kulturális örökségvédelmi intézményt, az oktatási intézményt, a biztonságos elektronikus hálózatot, a kutatóhelyet és a szöveg- és adatbányászatot. E fogalom-meghatározások két új szabad felhasználásnak ágyaznak meg: az egyik a tudományos kutatási céllal, kutatóhelyek és kulturális örökségvédelmi intézmények által végzett szöveg- és adatbányászattal kapcsolatos kivétel, a másik pedig egy általános hatályú szöveg- és adatbányászati kivétel, amely a tevékenység céljától és működési formájától függetlenül megilleti a felhasználókat.

A CDSM irányelv és az azt átültető Szt.-módosítás ugyancsak kivételt állapít meg a kulturális örökségvédelmi intézmények általi archiválási célú többszörözés tekintetében. Ennek alapján a kulturális örökségvédelmi intézmények a gyűjteményük állandó részét képező művekről azok megőrzésének céljára bármilyen formátumban vagy hordozóanyagon másolatokat készíthetnek. E rendelkezés célja a határon átnyúló digitális megőrzés és archiválás fejlődésének elősegítése annak érdekében, hogy a különböző tagállamokban lévő intézmények együttműködhessenek, valamint segíthessék egymást.⁷⁴

72 Keserű Barna Arnold: *Szerzői jogi reform – a CDSM irányelv átültetése*, 2021. 06. 13., <https://keserubarna.hu/blog/8-cdsm.html>

73 Ennek kapcsán az Szt. 34/A. §-hoz fűzött indokolás kifejezetten hangsúlyozza a következőket: „A paródia célú felhasználások gyakran erősen kritikus hangvételűek, vagy olyan véleményt fogalmazznak meg, amelyet az eredeti mű szerzője saját becsületére vagy jóhírnevére tekintettel sértőnek ítélhet meg, ez azonban nem jelenti, hogy személyhez fűződő jogsérelem valósulna meg. Ezen esetekben a tulajdonhoz való jog és a véleménynyilvánítás szabadsága ütközik egymással, az alapjogok közötti szükségességi-arányossági mérlegelés ugyanakkor a bíróságok hatáskörébe tartozik.” Az indokolás szerint az integritás jogának sérelme akkor következik be konkrétan, ha a véleménynyilvánítás kifejezőmódjában túllép az alapjog által biztosított jogszerű kereteken (pl. diszkriminatív vagy gyűlöletkeltő).

74 Keserű: i. m. (16. lj.)

3.1. *Digitális oktatási kivételek*

A pandémia miatt a digitális oktatási szabad felhasználások már 2020-ban beépültek az Sztj.-be.⁷⁵ A módosítás figyelemmel volt a határon átnyúló távoktatási tevékenységekre, miszerint a műveknek és más védelem alatt álló teljesítményeknek az oktatási célú szemléltetés céljából, biztonságos elektronikus környezetben történő felhasználása úgy tekintendő, hogy az kizárólag az oktatási létesítmény székhelye szerinti tagállamban történik.⁷⁶ Az átdolgozott mű ezt követően a szerző engedélye nélkül is jogszerűen felhasználható akár az intézményben tartott előadás során, akár biztonságos elektronikus hálózaton keresztül. Az átdolgozott műnek az oktatási kivétel körébe nem tartozó felhasználásához értelem szerűen szükséges az érintett szerzők engedélye.

Az oktatási célú digitális felhasználás alól kivételt képeznek a kották, mert ellenkező esetben a kottáknak az oktatási intézmények általi szabad felhasználása ellehetetlenítené a kották kiadásával foglalkozó, kifejezetten erre szakosodott zeneműkiadókat, akik a korábban megtiltott, de ténylegesen gyakorolt magáncélú másolások fejében járó díjigény alóli kizárás miatt már így is meglehetősen nehéz helyzetben vannak. Ahogy arra a törvénymódosításhoz fűzött miniszteri indokolás rámutat, a zeneműkiadók katalógusuk valamennyi kottáját, mind zeneelméleti, mind hangszeres tematikájú anyagokat eddig is folyamatosan készletben tartották, és az oktatási igényeket a megszokott kereskedelmi csatornákon keresztül zavartalanul kielégítették. A papírkották digitális felhasználását a kiadók hasonlóképpen egyértelműen támogatják piaci alapon, a megfelelő kompenzáció feltételével, adott esetben digitális formátumok rendelkezésre bocsátásával is.

Fontos hangsúlyozni, a felhasználás tekintetében az oktatási cél semmilyen esetben nem adhat alapot arra, hogy az egész mű vagy a mű jelentős része kerüljön felhasználásra, tehát például teljes tankönyvek vagy a kijelölt olvasmányok egésze vagy egy fejezete továbbra sem helyezhető el a biztonságos elektronikus hálózaton a diákok számára. E felhasználás esetében is a „háromlépcsős” teszt törvényi grádicsai alkalmazandóak.⁷⁷

3.2. *Kritika vagy ismertetés céljából történő felhasználás*

A magyar jogalkotó önálló, a „klasszikus” idézéstől⁷⁸ elkülönülő szabad felhasználási esetekként ültette át a kritikai és az ismertetési célú felhasználásokat. E szabad felhasználások kapcsán szükséges röviden utalni az uniós esetjogra, ugyanis az EUB több ítélete is foglalkozott az idézés kritériuma-

75 Digitális oktatási célú felhasználásnak minősül többek között a műveknek interaktív táblán vagy számítógép által kivetítón való bemutatása, elemzése vagy levetítése. Digitális felhasználásnak minősül továbbá a diákok eszközein elhelyezett programokban történő felhasználása az átvevő műveknek, például adott témában a diákok tudásának ellenőrzése céljából, így például a telefonos applikációkon keresztül megvalósuló interaktív feladatok keretében történő felhasználások is.

76 Biztonságos elektronikus hálózat: olyan műszaki megoldás, amely megakadályozza a lehívásra hozzáférhetővé tett műnek az iskolai oktatást végző és igénybe vevő személyek körén kívülre irányuló közvetítését.

77 A felhasználás során a teljes felhasználási cselekmény értékelendő, így az sem minősülhet szabad felhasználásnak, ha a félév vagy év során a tananyag adott részeihez részletekben, de összességében a félév vagy év végéig a megadott szakirodalom egésze elhelyezésre kerül, hiszen ez végeredményében szükségtelenné teszi a szakirodalom megvásárlását.

78 Sztj. 34. § (1) A mű részletét – az átvevő mű jellege és célja által indokolt terjedelemben és az eredetihez híven – a forrás, valamint az ott megjelölt szerző megnevezésével bárki idézheti.

ival. A *Painer*-ügyben az EUB kimondta, hogy abban a viszonyrendszerben, amely a felhasználók véleménynyilvánításhoz fűződő jogának gyakorlása és a szerző ahhoz fűződő érdeke között húzódik, nincs jelentősége annak a kérdésnek, hogy az idézés olyan műben történik-e, amely szerzői jogi védelem alatt áll. Erre tekintettel úgy értelmezte az Infosoc irányelvet, hogy annak alkalmazásával nem ellentétes az, ha a művet vagy más, védelem alatt álló teljesítményt idéző újságcikk nem szerzői jogvédelem alatt álló szövegmű.⁷⁹ Ezen túlmenően az EUB a *Painer*-ügyben azzal kapcsolatban is állást foglalt, hogy az Infosoc irányelv alapján a műből vagy más, védelem alatt álló teljesítményből történő idézés esetén fel kell tüntetni a forrást, beleértve a szerző vagy az előadóművész nevét, vagy meghatározott indokok esetében legalább az idézet forrását.

A *Pelham*-ügyben a Bíróság kifejezetten a zenei *sampling* megítélése tekintetében tett az idézésre utaló megállapításokat. Az EUB kifejtette: egy zenei részlet (*sample*) felhasználása adott esetben minősülhet idézésnek, ha e felhasználás célja valamiféle párbeszéd megteremtése azzal a művel, amelyből a részletet átvették. E megállapítás pedig szerencsére a Sztj. szerinti, szintén célhoz kötött idézési szabad felhasználáshoz fűződő joggyakorlattal is egybecseng.⁸⁰ Az állításból egyébként az is következik, hogy ha az adott *user* az általa alkotott (vagy továbbalkotott) tartalomhoz, például egy mókás állatos videóhoz pusztán aláfestési célból tesz háttérzenét, vagyis a tartalmak közötti párbeszédés kapcsolat hiányzik, akkor e felhasználás nem fog az idézés szabad felhasználási körébe tartozni.⁸¹

A törvénymódosításhoz fűzött indokolás szerint az új szabad felhasználás nem csupán a kritika, ismertetés elkészítésére, hanem az e szabad felhasználások alkalmazása révén elkészült kritika és ismertetés minden, a célnak megfelelő felhasználására is kiterjedhet. Ebbe a körbe például a filmkritikai videómegosztó platformon való közzététel vagy akár irodalmi mű ismertetését tartalmazó hangfelvétel webrádióval való közvetítése is beletartozhat, sőt ezt követően e hangfelvétel kiadása vagy *podcast*ként való lehívásra hozzáférhetővé tétele is beletartozhat a szabad felhasználások körébe. Tulajdonképpen elvben az sem kizárt, hogy egy eredeti tartalom a felhasználás kapcsán megváltoztassék, mivel a kritika és az ismertetés kapcsán az Sztj. nem írja elő az idézéssel összefüggésben fennálló azon feltételt, hogy az eredeti forrásból történő átvétel felhasználására csak „az eredetihez híven” kerülhet sor.⁸²

Fontos kiemelni továbbá, hogy a klasszikus származékos művektől eltérően a kritikai és ismeretési célú felhasználások révén létrejött alkotás további felhasználásához az eredeti mű szerzőjének engedélyére már nincs szükség. Ezt az értelmezést az indokolás is erősíti, amikor kimondja, hogy a törvény a szabad felhasználást nemcsak a készítésre, hanem minden, a célnak megfelelő felhasználásra kiterjeszti. Összefoglalva, ezeket az új szabad felhasználási jövevényeket olyan „kvázi

79 C-145/10. Eva-Maria Painer kontra Standard VerlagsGmbH és társai

80 C-469/17. Funke Medien NRW GmbH kontra Bundesrepublik Deutschland, C-476/17. Pelham GmbH és társai kontra Ralf Hütter és Florian Schneider-Esleben, C-516/17. Spiegel Online GmbH kontra Volker Beck

81 Lábodý: i. m. (3. lj.)

82 Kérdéses, hogy e szabad felhasználások épp az eredeti műhöz kapcsolódó célhoz kötöttségük miatt mennyiben indokolhatnák annak megváltoztatását, ráadásul ennek lehetővé tételére irányuló szándék az uniós jogalkotás során sem fogalmazódott meg.

idézéseknek” tekinthetjük, amelyek célhoz kötöttségük tekintetében az idézéshez képest szűkebben determináltak (csak kritikai és ismertetési célra használhatók), ugyanakkor nem feltétlenül kívánják meg a tartalom változatlan felhasználását.⁸³

3.3. Karikatúra, paródia és stílusutánzat (*pastiche*) céljából történő felhasználás

Jóllehet az EU esetjoga szerint a három fogalom (karikatúra, paródia és utánzás) túlságosan hasonló ahhoz, hogy különbséget lehessen tenni közöttük, a magyar jogalkotó elkülönült szabad felhasználási esetekként ültette át őket a magyar jogba. A paródia fogalmát a CDSM irányelv nem definiálja, és nem is hatalmazza fel erre a tagállamok jogalkotását. Ebből következően e szabad felhasználási eset fogalmi és tartalmi elemeinek tisztázása az EUB-re és a nemzeti bíróságokra hárul. Az EUB joggyakorlatából az ún. *Deckmyn* jogesetet érdemes kiemelni.

Az alapeljárás tárgyát képező jogvita tényállása szerint Johan Deckmyn, a Vlaams Belang elnevezésű politikai párt tagja egy, a 2011. január 9. napján tartott ünnepségen 2011. évi naptárakat osztogatott a jelenlévők között. A kérdéses naptárak borítóján Willebord Vandersteen belga képregényrajzoló egy híres és közismert alkotása, a *Suske en Wiske* (magyarul: Bob és Bobette) képregényfüzetek *De Wilde Weldoener* (magyarul: *A vad jótevő*) című, 1961. évi egyik számának átdolgozása szerepel. A borítón Gent város akkori polgármestere, Daniël Termont látható, amint az eredeti műhöz igen hasonló körülmények között – tógába öltözve, egy repülő alkalmatossággal a hátán, a háttérben hasonló kontúrú épületek előtt – pénzt szór szét burkába öltözött hölgyek vagy turbánt viselő, színes bőrű férfiak – vagyis nyilvánvalóan muszlim emberek – között, miközben fehér bőrű fiatalok az eredeti művön ábrázolt gyermekekhez ugyancsak hasonlatos megrökönyödéssel és aggodalommal figyelik tevékenységét. Tekintettel arra, hogy az eredeti szerző örökösei – mint a szerzői jogok jogosultjai – szerint a borítón dolgozó grafikus és a kiadó megsértették a szerzői jogukat, polgári peres eljárást indítottak a brüsszeli elsőfokú bíróság előtt. A fellebbviteli ügyben eljáró bíróság a fentiekben kifejtett felhasználást – annak ellenére, hogy a belga nemzeti jogban van paródia-kivétel – szerzői jogi jogsértésnek minősítette, és az alperest kényszerítő bírság terhe mellett annak abbahagyására kötelezte. Alperesek a döntés ellen fellebbezéssel éltek, az ügyben eljáró brüsszeli fellebbviteli bíróság (*Hof van Beroep te Brussel*) pedig az alábbi kérdésekkel fordult az EUB-hoz.⁸⁴

83 Lábodý: i. m. (3. l.j.)

84 Ujhelyi Dávid: *A paródia-kivétel szükségessége és lehetséges keretrendszere a hazai szerzői jogban* – Doktori értekezés, Pázmány Péter Katolikus Egyetem Jog- és Államtudományi Doktori Iskola, 2020

Az EUB ítéletének⁸⁵ főbb megállapításai a következők voltak:

- a paródia alapvető jellemzőihez tartozik egy létező mű felidézése, bizonyos érzékelhető eltérésekkel, amelyek a humor vagy gúny kifejezését szolgálják;
- a fogalmához nem tartozik hozzá, hogy megfeleljen az eredetiség feltételének, hogy ésszerűen az eredeti mű szerzőjétől eltérő személynek legyen tulajdonítható, hogy magára az eredeti műre irányuljon, vagy hogy tartalmazza az eredeti mű forrásként való megjelölését;
- a kivétel gyakorlati alkalmazása során megfelelő egyensúlyt kell biztosítani, egyrészt az eredeti mű szerzője érdekei és jogai, másrészt a paródiát művelő személy véleménynyilvánítási szabadsága védelmének.

Ezek az ismérvek általában megfelelőnek látszanak. Ugyanakkor – ahogy arra Ficsor J. Mihály rámutatott –, annak a feltételnek a hiánya problematikusnak tűnik, hogy a paródia ésszerűen ne az eredeti mű szerzőjének, hanem attól eltérő személynek legyen tulajdonítható. Ha nincs ilyen feltétel, akkor a paródia úgy tűnhet fel (jóllehet nincs szó erről), hogy az az eredeti mű szerzőjének a produktuma, ezáltal jóval nagyobb esély van arra, hogy a szerző becsületét vagy/és jó hírnevét sérthetik a paródiában megjelenő módosítások. Azonban – bár ez nem tükröződik a rendelkező részben – az ítéletben vannak olyan megállapítások is, amelyek közvetlenül érintik a mű integritása védelmének a jogát. Az ítélet ugyanis kimondta, hogy Ghent polgármesterének bírálata a migránsok túl bőkezű támogatása miatt diszkriminatív jellegű, és az eredeti mű jogosultjai ezért joggal tiltakozhatnak a parodisztikus felhasználás ellen.⁸⁶

Más bírósági ítéleteket⁸⁷ is értékelve, Ficsor úgy foglalta össze a bírói joggyakorlatot, hogy amennyiben valamely produkció megfelel a paródia mint műfaj ismérveinek, általában nem lehet szó az eredeti mű integritásának a megsértéséről. Viszont, ha a produkció túlmegy a műfaj által indokolt kereteken és úgy torzítja az eredeti művet, egyszerűen pusztán ártás formájában, akkor annak felhasználása egyszerre sért vagyoni jogokat (miután a kivétel nem alkalmazható) és személyhez fűződő jogokat.

A magyar jogalkotó a paródia-kivétel átültetése során alapvetően a *Deckmyn*-ítéletre támaszkodott. Ahogy azt az indokolás külön is kiemeli, a szabad felhasználás szempontjából nem releváns, hogy a paródia az eredeti műre irányul, vagy pedig a benne foglalt véleménynyilvánítás egy külső tényezőt vesz célba a mű felhasználásával (tehát hogy cél- vagy eszközparódia valósul-e meg). Ugyancsak irrelevánsnak minősül, hogy a felhasználás közvetetten vagy közvetlenül szolgál-e jövedelemszerzési vagy jövedelemfokozási célt. Összefoglalva, viszonylag széles körű szabad

⁸⁵ [C-201/13](#)

⁸⁶ Ficsor: i. m. (7. lj.)

⁸⁷ Az ún. *Peanuts* és a *Tarzoan* ítéletben az eredeti művek (a Snoopy humoros rajzfigura-sorozat és az ismert Tarzan filmek) – amelyeknek semmilyen ilyen jellege nem volt – többé-kevésbé pornográf változattá való átalakításáról volt szó. Ám mindkét esetben elfogadhatónak ítélte a bíróság az eredeti mű ilyen megjelenítését, miután úgy találta, hogy az új változatok megfeleltek a paródia feltételeinek, humoros, illetőleg gúnyos formában, jórészt kritikai jelleggel utaltak az eredeti művekre; nem mentek túl a műfaj határain; nem ártó szándék volt a céljuk.

felhasználásnak tekinthetjük a paródiát, amelynek egyedüli korlátja a parodisztikus tartalomban foglalt vélemény esetlegesen jogsértő (például faji diszkriminációt tükröző) volta lehet.⁸⁸

A stílusutánzat (*pastiche*) jogi minősítése nem egyszerű feladat, mivel jogtudományi feldolgozása nem számottevő és uniós esetjoga sincs. Lábody Péter szerint mivel „az EUB a *Deckmyn*- és a *Pelham*-ügyekben is a szabad felhasználást biztosító kifejezések köznyelvi jelentéséből indult ki, érdemes a *pastiche* szó etimológiájára is némi figyelmet fordítani a szabad felhasználás gyakorlati kereteinek feltérképezéséhez. A *pastiche* olyan alkotás, amely más mű stílusát vagy karakterét utánozza, de a paródiával ellentétben inkább utánozza, mint gúnyolja azt. Fredric Jameson a *pastiche*-t »üres paródiaként« jellemzi, amely politikai vagy személyes megjegyzés nélküli. A *pastiche* az utánzást a forrásanyag iránti általános vonzalom miatt veszi alapul, míg a paródia gúnyolja a forrásanyagot (vagy általa valakit vagy valamit, tipikusan magatartást, jelenséget). A *pastiche* az *hommage*, vagyis az érintett mű iránti tisztelet kifejezésére irányuló felhasználásban is testet ölthet. Példa lehet rá montázs készítése valakinek a műrészleteiből, de e megközelítésben a *pastiche* körébe tartozhat Esterházy Péter *Iskola a határon* című »regénymásolata« is, amely Ottlik Géza hetvenedik születésnapjára készült összesen 250 óra alatt, egyetlen, 57 × 77 centiméteres rajzlapra. A *pastiche* kapcsán Karinthy Frigyes *Így írtok ti* című műve is felhozható lenne, amelynek lényege épp a szó szoros értelmében vett stílusutánzás, ugyanakkor az ennek eltúlzott formában való alkalmazásából eredő humor okán e mű inkább a paródia körébe sorolható. A humor vagy gúny az Sztj. megfogalmazása⁸⁹ szerint ugyanis nem elvárás a *pastiche* szabad felhasználás megállapíthatósága kapcsán.”

Mindemellett a Szerzői Jogi Szakértő Testület (SZJSZT) 39/2002. számú szakvéleménye is megállapította, hogy a paródia az eredeti mű stíluselemeit eltúlozva, vagy a szerző alkotásainak jellegzetes vonásait humoros módon mutatja be, jellemzi továbbá egy „összekacsintó rokonszenv” vagy „lesújtó kritika”, bírálat is. „Ennek fényében tehát az SZJSZT olvasatában a paródia fogalma nem csupán a szorosabb értelemben vett szerzői jogi paródiát fedte le, hanem a szerző stílusának gúnyos megjelenítését (stílusutánzást) is.” Az SZJSZT emellett kifejtette, hogy a paródia bizonyos esetekben – mint például a már említett stílusparódia – nem valósít meg engedélyköteles felhasználást, bizonyos esetekben pedig az idézés körében is védelemben részesíthető.⁹⁰

Lábody úgy gondolja, hogy „a CDSM irányelv preambulumbekzdései a *pastiche*-t is amiatt emelik ki a többi szabad felhasználási eset közül, és teszik a tagállamok számára kötelezővé az átültetésüket, mert az uniós jogalkotó a véleménynyilvánítás szabadságának érvényesülését ezáltal is biztosítani kívánta. A stílusutánzatnak tehát konkrét esetben ilyen szerepet is be kell töltenie, hogy a szerzői jog korlátozása indokolható legyen. Ez kizáró oka lehet az olyan, egymás utánzásán

88 Lábody: i. m. (3. lj.)

89 Sztj. 34/A. § (1) bek. b) A művet (...) a mű felidézése, valamint humor vagy gúny kifejezése útján karikatúra, paródia vagy stílusutánzat (*pastiche*) céljából bárki felhasználhatja.

90 Ujhelyi Dávid: Értem a viccet, csak nem szeretem, avagy van-e szükség paródiakivételre a magyar szerzői jogban? *Iparjogvédelmi és Szerzői Jogi Szemle*, SZTNH 2017/3.

alapuló internetes kihívásvideók a *pastiche* körébe vonásának, mint amilyeneken a TikTok platform működése alapul. A megfogalmazott, a társadalmi diskurzus szempontjából jelentőséggel bíró vélemény szerepe ugyanis ezek tekintetében talán nem annyira hangsúlyos.”⁹¹ Marginális szerepe folytán szinte biztosra vehető, hogy nem a *pastiche* lesz a megoldás a *user*-ek minden a szerzői joggal kapcsolatos sérelmére, és a jogintézmény csak egy üres halmaz marad azzal, hogy a tagállamok kipipáltak egy uniós jog által előírt átültetési kötelezettséget.

3.4. Szöveg és adatbányászattal kapcsolatos kivételek

Az Szjt. kétféle szabad felhasználást vezetett be a szöveg és adatbányászattal⁹² kapcsolatban a CDSM irányelv 3. és 4. cikkei által előírtaknak megfelelően.

Az első szöveg- és adatbányászati kivétel bárkire vonatkozik, aki szöveg- és adatbányászatot szeretne végezni, bármilyen célból, de kizárólag olyan tartalmakon, amelyekhez jogszerűen fért hozzá (pl. az interneten szabadon hozzáférhetővé tett tartalmak és adatbázisok). A kutatóhelynek és kulturális örökségvédelmi intézménynek nem minősülő és nem tudományos kutatást végző intézmények és személyek tekintetében a felhasznált művek jogosultjai rendelkeznek azzal a lehetőséggel, hogy a kivétel alkalmazását kizárják. Ilyen kizárás az interneten keresztül nyilvánosan hozzáférhetővé tett tartalom esetében kizárólag géppel olvasható formában történhet. Önmagában az erre irányuló szerződéses megállapodás vagy egyoldalú nyilatkozat útján történő tiltakozás nem elégséges, ezt ki kell, hogy egészítse a tiltakozás géppel olvasható formája, annak érdekében, hogy az automatizált, mesterséges intelligencián alapuló szöveg- és adatbányászati eszközök felismerhessék a tiltakozást. A tiltakozás más formában történő rögzítése ellehetetlenítené a kivétel gyakorlati alkalmazását. A jogosultak a tiltakozásukat, vagy a szerződéses kizárást bármikor visszavonhatják, ez által lehetővé téve a védett tartalomnak a szöveg- és adatbányászati általi felhasználását.⁹³

A szöveg- és adatbányászati kivétel másik esetköre kizárólag egy speciális jogosulti csoportra, nevezetesen a kutatóhelyekre⁹⁴ és a kulturális örökségvédelmi intézményekre⁹⁵ vonatkozik. Ezek az intézmények tudományos kutatás céljából szöveg- és adatbányászati keretében többszörözést és kimásolást is végrehajthatnak az olyan műveken, amikhez jogszerű hozzáféréssel rendelkeznek, pl. előfizetés vagy vásárlás útján. A kutatás megfelelő lefolytatása érdekében, valamint annak biztosítására, hogy a kutatás eredményeit a későbbiekben ellenőrizni lehessen, az így készült másolatokat

91 Lábodý: i. m. (3. lj.)

92 Szöveg- és adatbányászati: olyan automatizált analitikai módszer, amely információk feltárása céljából digitális formában lévő szövegeket és adatokat elemel.

93 Lásd a 2021. évi XXXVII. törvényhez fűzött indokolást.

94 Kutatóhely: elsődlegesen tudományos kutatást, vagy tudományos kutatást is magában foglaló oktatási tevékenységet végző kutatóintézet, egyetem – ideértve annak könyvtárát is –, valamint kutató laboratórium és kutatást végző kórház, vagy egyéb olyan személy vagy szervezet – ideértve a kutatóhellyel szerződéses kapcsolatban álló kutatókat is –, amely tevékenységét a) nonprofit alapon vagy adózás utáni eredményének tudományos kutatásba való visszaforgatásával; vagy b) valamely közérdekű cél érdekében végzi úgy, hogy a tudományos kutatás eredményeihez a kutatóhely felett többségi befolyást gyakorló személy vagy szervezet nem kaphat elsőbbségi hozzáférést.

95 Kulturális örökségvédelmi intézmény: a nyilvánosan hozzáférhető könyvtár vagy muzeális intézmény, illetve levéltár, vagy közgyűjteménynek minősülő kép-, illetve hangarchívum.

e célból meg is lehet őrizni. A megőrzésnek így nincs konkrét időbeli korlátja, azonban lényeges, hogy a biztonságos környezetben, megfelelő biztonsági szinten való tárolást a teljes megőrzési idő alatt biztosítani kell a felhasználást végző személynek. E speciális szabad felhasználás keretében többszörözött példányokat a felhasználásra jogosított személyek

- a) az érintett kutatási együttműködés keretei között, vagy
- b) a tudományos mű szakmai értékelése céljából

személyek egy zárt csoportja számára lehívásra hozzáférhetővé tehetik, feltéve, hogy ez a felhasználás jövedelemszerzés vagy jövedelemfokozás célját közvetve sem szolgálja. Ez jelenti egyrészt a kutatás során létrejött többszörözött példányok szakmai értékelés (a tudományos életben alkalmazott „peer review”) céljából történő megosztásának lehetőségét egy zárt szakmai körrel, beleértve egyes meghatározott személyekkel való megosztást is. Másrészt a kivétel lehetővé teszi a példányok zártkörű megosztását egy adott kutatási együttműködés keretei között. A kivétel által a kutatási anyagok megosztása zárt online formában is megvalósulhat, ami a szöveg- és adatbányászati kutatásokban használt források és adatok sokasága miatt kiemelten fontos.⁹⁶

4. Összegzés

A CDSM és a NetCab irányelvek átültetésével megszületett tagállami jogszabályok, törvénymódosítások a szerzői jogi szabályozás modernizációja és a digitális világhoz való hozzáigazítása érdekében jöttek létre. Ennek keretében rendezik a nagy online platformok működését a sajtókiadványok, illetve egyéb kulturális tartalmak (zene, audiovizuális tartalom vagy éppen a mémek) felhasználásai kapcsán. Továbbá olyan speciális területeken is változásokat vezetne be, mint a könyvtári gyűjtemények digitalizációja és online elérhetővé tétele vagy a védett tartalmak paródia, kritika és stílusutánezat, illetve kutatási célú szabad felhasználása. Ebben a rövid írásban ez utóbbiakra vonatkozó szabályokat és azok hátterét jártuk körbe.

A szerzői jogi reform első látható jelei az irányelvek átültetésére előírt határidő (2021. június 7.) letelte, illetve a harmonizált belső jogszabályok hatályba lépése után mutatkoztak meg, amikor a Facebook-felhasználók azzal szembesültek, hogy egyes cikkek megosztásánál eltűntek a képek és a szöveges ajánlók, és csak egy nem túl figyelemfelhívó, egy címből és egy kattintható linkből álló bejegyzés került ki a profiljukra. Ez már a CDSM-irányelv 15. cikkének hatása, de valószínűleg hamarosan a youtuberek is megtapasztalják a másik vitatott cikk (17.) következményeit, ami a jogvédett tartalmak felhasználását automatikus szűrőkkel történő megakadályozásáról szól.⁹⁷ A rendelkezésre álló információk szerint összesen négy tagállam (időrendi sorrendben: Hollandia,

⁹⁶ Lásd a 2021. évi XXXVII. törvényhez fűzött indokolást.

⁹⁷ Bodnár: i. m. (4. lj.)

Magyarország, Németország és Málta) ültette át határidőre a jogszabályokat, ami azt jelenti, hogy a tagállamok mindössze 15 százaléka tartotta csak be az uniós jogból fakadó kötelezettségét az átültetés kapcsán. Egyelőre tehát még várni kell arra, hogy a reform eredményei egész Európára nézve kézzelfoghatóvá váljanak.⁹⁸

Felhasznált irodalom

- Bodnár Zsolt (2021): *Az igazságos internetet tűzte zászlajára, de a szabad internet halálát okozhatja az EU új szerzői jogi reformja*, Qubit., 2021. 06. 10., <https://qubit.hu/2021/06/10/az-igazsagos-internetet-tuzte-zaszlajara-de-a-szabad-internet-halalat-okozhatja-az-eu-uj-szerzoi-jogi-reformja>
- Ficsor J. Mihály (2022): *Időzavarban fogant észrevételek a DSM és SatCab Irányelvek átültetését szolgáló törvénytervezetre*, <http://www.copyrightseesaw.net/en/papers>
- Hajdú Nóra (2015): *Hogyan értelmezi az EuB a háromlépcsős tesztet?*, Copyright 21, 2015. július 16., <https://copy21.com/2015/07/hogyan-ertelmezi-az-eub-a-haromlepcsos-tesztet/>
- Keserű Barna Arnold (2021): *Szerzői jogi reform – a CDSM irányelv átültetése*, 2021. 06. 13., <https://keserubarna.hu/blog/8-cdsm.html>
- Lábod Péter (2021): *Szerzői jogi „user-szabadságok” a globális tartalmegosztó platformokon*, *In Medias Res*, 2021. július 1., <https://media-tudomany.hu/archivum/szerzoi-jogi-user-szabadsagok-a-globalis-tartalmegosztó-platformokon/>
- Lábod Péter (2021): *Hogy is áll az uniós szerzői jogi reform tagállami átültetése?*, ludovikaHU, 2021. 07. 21., <https://www.ludovika.hu/blogok/itkiblog/2021/07/21/hogy-is-all-az-unios-szerzoi-jogi-reform-tagallami-atultetese/>
- Ujhelyi Dávid (2017): *Értem a viccet, csak nem szeretem, avagy van-e szükség paródiakivételre a magyar szerzői jogban?*, *Iparjogvédelmi és Szerzői Jogi Szemle*, SZTNH 2017/3.
- Ujhelyi Dávid (2020): *A paródia-kivétel szükségessége és lehetséges keretrendszere a hazai szerzői jogban* – Doktori értekezés, Pázmány Péter Katolikus Egyetem Jog- és Államtudományi Doktori Iskola, 2020

⁹⁸ Lábod Péter: *Hogy is áll az uniós szerzői jogi reform tagállami átültetése?*, ludovikaHU, 2021. 07. 21., <https://www.ludovika.hu/blogok/itkiblog/2021/07/21/hogy-is-all-az-unios-szerzoi-jogi-reform-tagallami-atultetese/>